

Uzmanības centrā – **Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību** *(FCTC)*

PIRMAIS IZDEVUMS / 2008. GADA JANVĀRIS

Uzziņu kopums par *FCTC* un ar to saistītajiem ES pienākumiem. Pirmajā izdevumā ir vispārīgs *FCTC* apraksts. Nākamajos izdevumos uzsvars tiks likts uz galvenajiem noteikumiem.

Pieejams 16 ES valodās vietnē www.smokefreepartnership.eu

Kas ir FCTC?

FCTC ir pasaulē pirmais starptautiskais sabiedrības veselības līgums. Tajā atzīts kaitējums, ko var radīt tabakas izstrādājumi un uzņēmumi, kuros tie tiek ražoti. Līgumā izklāstīti juridiski saistoši mērķi un principi, kas jāievēro valstīm vai reģionālās ekonomikas integrācijas organizācijām, piemēram, Eiropas Kopienai (zināmas kā Puses), kas šo līgumu ratificējušas un tādējādi piekritušas īstenot.

Kāds ir FCTC mērķis?

Vispārējās konvencijas mērķis ir aizsargāt pašreizējās un nākamās paaudzes no iznīcinošām veselību ietekmējošām, sociālām, vides un ekonomiskām sekām, ko rada tabakas patēriņš un tabakas dūmu iedarbība.

Kādēļ šī vispārējā konvencija ir vajadzīga?

Mūsdienās tabaka ir galvenais novēršamu nāves gadījumu cēlonis pasaulē. Ja saglabāsies pašreizējie smēķēšanas paradumi, līdz 2025. gadam tabaka katru gadu nogalinās apmēram 10 miljonus cilvēku, tostarp 7 miljonus cilvēku jaunattīstības valstīs, un vienu miljardu cilvēku līdz 21. gs. beigām.¹ Tabakas epidēmiju ietekmē daudzi faktori (piemēram, kontrabanda un starptautiska reklāma), tādēļ to nevar veiksmīgi kontrolēt, valstīm darbojoties atsevišķi. *FCTC* atzīst arī, ka globālā tabakas industrija paplašina tirgu jaunattīstības valstīs, lai kompensētu tirdzniecības apjoma samazinājumu tradicionālajos tirgos.

Kā līgums tika izstrādāts?

Līgums tika izstrādāts pēc Pasaules Veselības organizācijas (PVO) dalībvalstu četrus gadus ilgām sarunām un diskusijām. Kad vienošanās tika panākta, 2004. gadā līgumu parakstīja 192 Puses (tostarp Eiropas Kopiena). Tas oficiāli stājās spēkā 2005. gada februārī.

Vai tas ir saistošs, līdzko Puse to ir parakstījusi?

Nē. Parakstot Puse tikai apliecina savu atbalstu *FCTC*. Katrai Pusei līgums ir arī jāratificē. Tas nozīmē, ka Pusēm formāli (ievērojot valsts tiesiskās procedūras) jāapliecina savs nodoms uzņemties līguma saistības. 2007. gada decembrī *FCTC* ir ratificējusi 151 Puse (tostarp EK un 25 ES dalībvalstis).

Vai šis ir procesa noslēgums?

Nē. Tā kā līgumā paredzēti tikai vispārēji mērķi un principi, nepieciešams tālāks darbs, lai izstrādātu konkrētākas saistības. Tos sauc par „protokoliem”, un laika gaitā tos izstrādās līguma Puses.

Kas līgumu pārrauga?

Tehniskos un finansiālos līguma aspektus pārrauga Pušu konference (PK), kurā tiek pārstāvētas visas puses, kas ratificējušas *FCTC*. Tajā tiks izstrādāti protokoli un vadlīnijas, kas balstītas uz *FCTC* pamattekstā izklāstītajiem principiem un pārraudzīs, kā arī ziņos par līguma īstenošanu. Jau notikušas divas PK divas 2006. un 2007. gadā. Nākamā sesija plānota 2008. gadā.

Kādi ir FCTC galvenie noteikumi?

Tabakas nozare: Ierēdņi, kas atbild par sabiedrības veselību un veselības propagandētāji visā pasaulē atzīst, ka tabakas nozare nedrīkstētu ietekmēt sabiedrības veselības politiku. *FCTC* paredz 5.3. pantā noteikto koncepciju, kur Pusēm noteiktas saistības „aizsargāt šo [sabiedrības veselības] politiku no tabakas nozares komercinteresu un citu personisko interešu ietekmes”. *FCTC* Pusēm jānodrošina, lai protokoli un vadlīnijas, kas izstrādātās pēc *FCTC*, ietvertu

¹ Dž. Makkeja (J. Mackay), M. Ēriksens (M. Eriksen) un O. Šafejs (O. Shafey), *Tabakas atlants (The Tobacco Atlas)* (2. izd. Atlanta: Amerikas Vēža asociācija (American Cancer Society), 2006.)

konkrētus pasākumus, kas aizsargā pret tabakas nozares ekonomiskās un politiskās varas izmantošanu konvencijas vājināšanai. Šī panta īstenošanas vadlīnijas tiks izstrādātas, lai tās pieņemtu 3. Pušu konferencē 2008. gada beigās. (5.3. pants)

Aizsardzība pret tabakas dūmu iedarbību: *FCTC* atzīst, ka tabakas dūmu iedarbība ir zinātniski pierādīts nāves, slimību un darbnespējas cēlonis. Visām Pusēm ir jāīsteno efektīvi pasākumi, lai aizsargātu nesmēķētājus no dūmiem sabiedriskās vietās, tostarp darba vietās un transportā, un jāizvirza mērķis īstenot visaptverošu pieeju, t.i., bez atbrīvojumiem. (8. pants)

Marķēšana: Skaidri brīdinājumi par ietekmi uz veselību (vai nu teksts, vai attēli, vai abi), kas aizņemtu vismaz 30% tabakas produkta iepakojuma virsmas. Aizliedz lietot tādus apzīmējumus kā „vieglas”, „maigas” vai „zems darvas līmenis”. (11. pants)

Reklāma: Pusēm līdz 2010. gadam jāizstrādā vispārējs (tātad tiešs un netiešs) reklāmas aizliegums. Pusēm, kuru konstitūcija neatļauj vispārējus aizliegumus, jāierobežo tabakas reklāma, tirdzniecības veicināšana un ar to saistītā sponsordarbība. (13. pants)

Atbildība: Iekļaujot noteikumu par atbildību, *FCTC* mērķis ir likt tabakas uzņēmumiem vairāk atskaitīties par savu iepriekšējo darbību un atturēt tos no turpmākas kaitējuma nodarīšanas. Tabakas uzņēmumu nosodāmas rīcības gadījumā Pusēm ir lūgts apsvērt apsūdzību iesniegšanu vai kompensāciju pieprasīšanu. (4.,5. un 19. pants)

Nelikumīga tirdzniecība: 2. Pušu konferencē tika nolemts uzsākt sarunas par protokolu cīņai pret nelikumīgu tirdzniecību. Priekšlikumi paredz, ka visiem tabakas iepakojumiem jābūt marķētiem, lai būtu iespējams izsekot to izcelsmei un galamērķim. Eiropas Krāpšanas apkarošanas birojs (OLAF) un Eiropas Komisija ir aktīvi iesaistījusies šī protokola izstrādē. (15. pants)

Tabakas produktu reglamentēšana: Saskaņā ar konkrētās valsts tiesību aktiem tabakas ražotājiem jāatklāj valdībām produktu saturs. Tiks izstrādātas vadlīnijas, kas reglamentē tabakas izstrādājumus. (9. un 10. pants)

Aplikšana ar nodokli: *FCTC* atzīst, ka liela loma tabakas patēriņa samazināšanā ir pasākumiem, kas saistīti ar nodokļiem un cenām. Īstenojot nodokļu un cenu politiku tabakas izstrādājumiem, Pusēm lūgts ņemt vērā sabiedrības veselības mērķus. (6. pants)

Ko *FCTC* nozīmē ES dalībvalstīm un ES institūcijām?

Visas ES dalībvalstis, izņemot Itāliju un Čehijas Republiku, ir parakstījušas un ratificējušas *FCTC*, tādējādi līguma principiem ir jābūt atspoguļotiem šo valstu tiesību aktos un politikā. Eiropas Kopiena (EK²), ko pārstāv Eiropas Komisija, arī ir pievienojusies *FCTC*.

Kāpēc EK arī pievienojās *FCTC*?

Eiropas Savienības līguma 152. pants liek EK palīdzēt uzlabot sabiedrības veselību un sadarboties ar trešās pasaules valstīm un starptautiskām organizācijām sabiedrības veselības jomā³. Darbojoties blokā, EK var iegūt arī lielāku ietekmi uz diskusiju iznākumu starptautiskā līmenī. ES dalībvalstis var pilnvarot Eiropas Komisiju pārrunāt un šo valstu vārdā parakstīt starptautiskus līgumus iepriekš norunātās politikas sfērās. Eiropas Komisija var pārstāvēt dalībvalstis tikai tajās politikas sfērās, ko paredz Eiropas Savienības līgumi, šajā gadījumā tā ir

² EK līdzekļi, ES dalībvalstīm piekļūstot dalīt varu konkrētās politikas jomās un izmantot kopīgas iestādes, piemēram, Padomi, Eiropas Parlamentu un Komisiju.

³ Komisijas dienestu darba dokuments, pavaddokuments Baltā grāmata Kopā par veselību. ES stratēģiskā pieeja 2008. – 2013. gadam (10. lpp).

sabiedrības veselība (152. pants), starptautiskā tirdzniecība (133. pants) un iekšējais tirgus (95. pants).

Tā kā EK ir pievienojusies *FCTC*, vai tas nozīmē, ka visas ES dalībvalstis arī automātiski pievienojas *FCTC*?

Nē. ES dalībvalstis ir pilnvarojušas EK rīkoties to vārdā tikai konkrētās politikas sfērās. ES dalībvalstīm šis līgums arī jāratificē valsts līmenī.

Vai tas nozīmē, ka visām Pusēm, kas ratificē līgumu, būs tādi paši likumi kā ES?

Nē. Līgums tikai nosaka minimālos standartus un principus. Valstis drīkst brīvi ieviest stingrākus pasākumus ar nosacījumu, ka tiem jābūt saskaņā ar šo valstu likumiem un konstitūciju.

Vai ES būs jāpieņem jauni tiesību akti, lai ievērotu šī līguma saistības?

Jā un nē.

ES jau ir pieņēmusi saistošus tiesību aktus daudzās jomās, ko paredz *FCTC*, piemēram:

- Direktīvu 89/552/EEK, kas aizliedz visa veida televīzijas reklāmu un televēikalus, kas reklamē tabakas izstrādājumus;
- Direktīvu 2001/37/EK, kas nosaka tabakas izstrādājumu ražošanu, noformēšanu un pārdošanu.
- Direktīvu 2003/33/EK, kas nosaka tabakas izstrādājumu reklāmu un ar to saistīto sponsordarbību.
- Direktīvu 2001/95/EK par produktu vispārēju drošību, kas paredz drošības prasības patēriņa produktiem, kas tiek ieviesti Eiropas Savienībā vai jau ir apgrozībā.

FCTC noteiktie pasākumi, kas nav saistoši:

- 2002. gada 2. decembra Padomes ieteikumi par smēķēšanas novēršanu (attiecībā uz pasīvo smēķēšanu, tirdzniecības automātiem, netiešo reklāmu un informācijas atklāšanu par tabakas ražotāju tirgvedības budžetiem).
- Komisijas lēmums 2003/641/EK par krāsainu fotoattēlu izmantošanu uz tabakas izstrādājumu iepakojumiem.

Jaunas jomas, kurām EK būs jāpievērš uzmanība:

- Saistību tiesības;
- Politika cīņai ar starptautisko kontrabandu.

Vai Eiropas Parlaments ir piedalījies līguma izstrādāšanā?

Jā. Tas cieši sekoja *FCTC* izstrādei. Diviem Eiropas Parlamenta locekļiem (Minervai Melpomeni Malliori (*Minerva – Melpomeni Malliori*) un Jilam Mātenam (*Jules Maaten*)) tika piešķirts novērotāja statuss EK delegācijā sarunās par līgumu. Eiropas Parlamenta locekļi pieņēma arī divas Eiropas Parlamenta rezolūcijas (2001. un 2004. gadā), kas atbalsta *FCTC*.

2007. gada ziņojumā par Komisijas Zaļo grāmatu par Eiropu, kas brīva no tabakas dūmiem, Parlaments aicināja Komisiju un dalībvalstis noteikt tabakas kontroli par galveno prioritāti veselības aizsardzības un attīstības darbā, kā arī aicināja Itāliju un Čehijas Republiku pēc iespējas ātrāk ratificēt *FCTC*.

ES un tās dalībvalstīm ir bijusi liela loma sarunās par *FCTC* tekstu, īpaši nodrošinot protokola cīņai pret nelikumīgu tirdzniecību izstrādāšanu. EK kopā ar tās 25 dalībvalstīm, kas ir pievienojušās *FCTC*, ir lielākais finanšu līdzekļu resurss Pušu konferenču darbam un administrācijai. EK un tās dalībvalstis ir arī potenciāli lielākais resursu avots tehniskajam un finanšu atbalstam valstīm ar zemiem un vidējiem ienākumiem.

Uzņemoties vadošo lomu, ES var parādīt citām pasaules valstīm ar mazāku pieredzi cīņā pret tabakas nozari, ka tabakas epidēmiju var ierobežot un pat samazināt.

Vai līgums ietekmēs Eiropas Parlamenta darbu?

Jā. Tā kā EK ir ratificējusi līgumu, visas EK iestādes un to saistība ar tabakas nozari tiks uzmanīgi novērota. FCTC īpaši aicina Puses aizsargāt savu politiku no tabakas nozares komercinteresešu un citu personisko interesešu ietekmes.

Parlamentam ir arī ietekme uz jebkuru esošo ES tiesību aktu, kas saistīti ar FCTC saistībām, pārskatīšanu un jaunu attiecīgu tiesību aktu ieviešanu.

Vai līgums ietekmēs Eiropas Komisijas darbu?

Jā. 2007. gada Komisijas Zaļās grāmatas „Virzība uz Eiropu, kas brīva no tabakas dūmiem: politikas iespējas ES līmenī” mērķis ir aplūkot, kā EK var izpildīt saistības atbilstoši FCTC par tabakas dūmu iedarbību darba vietā, sabiedriskajā transportā un sabiedriskajās vietās iekšējās.

Komisija vēl arī:

- Izpētīs, kā var izmantot esošos ES mehānismus, lai palīdzētu jaunattīstības valstīm izpildīt saistības, ko nosaka FCTC, un palīdzētu tabakas ražotājiem rast alternatīvas tabakas audzēšanai;
- Uzturēt datubāzi ar normatīvajiem aktiem, kas attiecas uz tabaku, un datiem par valstu uzraudzības programmām;
- Pušu konferencē ziņot par EK sasniegumiem līguma īstenošanā.

Vai līgums ietekmēs ES dalībvalstis?

Jā.

Tām valstīm, kas ratificējušas līgumu (saskaņā ar valsts tiesību aktiem), jāievēro līgumā ietvertie mērķi un principi.

Dalībvalsti ir apņēmušās:

- Izstrādāt (un finansēt) valsts tabakas kontroles stratēģijas un uzraudzības programmas;
- Aizsargāt savu politiku no tabakas nozares komercinteresešu un personisko interesešu ietekmes.
- Izstrādāt un sekmēt valsts pētnieciskās programmas;
- Izstrādāt izglītojošās programmas (galvenokārt par mērķauditoriju izvēloties jauniešus);
- Izveidot datubāzi ar normatīvajiem aktiem, kas attiecas uz tabaku.

ES dalībvalstīm ir arī ietekme uz jebkuru esošo ES tiesību aktu, kas balstīti uz FCTC saistībām, pārskatīšanu un jaunu attiecīgu tiesību aktu ieviešanu.

Efektīvas īstenošanas gadījumā FCTC var ierobežot tabakas epidēmiju jaunattīstības valstīs un būtiski samazināt 650 000 tabakas izraisīto nāves gadījumu skaitu gadā ES. To var sasniegt tikai tad, ja ES turpina uzņemties vadošo lomu, nodrošinot FCTC ietverto saistību ieviešanu praksē.

„PVO sarunas par FCTC ir uzsākušas procesu, kas devis redzamus rezultātus valstu līmenī. PVO panākumi, FCTC izmantojot par līdzekli sabiedrības veselības uzlabošanā, būs atkarīgi no enerģiskas rīcības un politiskās apņēmības, īstenojot FCTC valstīs nākamo gadu laikā. Veiksmīgs rezultāts būs globāls sabiedrības veselības ieguvums ikvienam.”

– **Dr. Lī Čonvuka (Dr. LEE Jong-wook)**

Pasaules Veselības organizācijas ģenerāldirektors

PLAŠĀKAI INFORMĀCIJAI SKATIET:

- Pilns FCTC teksts: http://www.who.int/tobacco/framework/WHO_FCTC_english.pdf
- PVO: <http://www.who.int/tobacco/framework/en>
- Vispārējās konvencijas alianse tabakas uzraudzībai (*The Framework Convention Alliance for Tobacco Control (FCA)*):

<http://www.fctc.org>

• *Smokefree Partnership*: <http://www.smokefreepartnership.eu>

Koalīcija pret smēķēšanu (*Smoke Free Partnership (SFP)*) ir stratēģiska, neatkarīga un elastīga partnerība starp Eiropas Respiratoro biedrību (*European Respiratory Society*), Lielbritānijas vēža izpētes organizāciju (*Cancer UK*) un Nacionālo Vēža institūtu (*Institut National du Cancer*). Tās mērķis ir veicināt tabakas kontroles atbalstu un politikas pētniecību ES un valstu līmenī sadarbībā ar citām ES veselības organizācijām un ES tabakas kontroles tīkliem.

Redaktori: Graine Kroleja (*Gráinne Crowley*) un Ārčijs Turnbals (*Archie Turnbull*)

Smokefree Partnership

39-41 rue d'Arlon, 1000 Brussels, tālr.: +32 2 238 53 63, fakss: +32 2 238 53 61

www.smokefreepartnership.eu

Dizains un ražošana: www.inextremis.be